

Osmanlı'da Erkek Giyiminde Kürk Kullanımı ve Kürk Çeşitleri: Tokat Örneği (1771-1830)

Ali Açikel^{a*} Şule Sema Alkoç^b

Araştırma Makalesi

* Sorumlu Yazar,

^aProf. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Tokat/TÜRKİYE
ali.acikel@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9477-6923

^bDoktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat/TÜRKİYE
sule.alkoc@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4618-8024

Geliş: 09 Şubat 2024
Kabul: 25 Haziran 2024
Yayın: 10 Ağustos 2024

Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Kürk, tarihsel süreç içerisinde hep değer verilen ve talep gören bir giysi olmuştur. Kürk, insanlığın ilk dönemlerinde avcı toplum düzeninde avlanan hayvanların derilerinden imal edilen ilk giysi tasarımıdır. Zaman içerisinde gereksinimin devam etmesi ile beraber süsü, değeri ve statüyü gösteren kıyafetlerden biri olmuştur. Tarihi kürk yolu üzerinden Orta Asya ve Rus steplerinden İran, Orta Doğu, Anadolu ve Avrupa'ya ticareti yapılmıştır. Mevcut literatürde eski Türk devletlerinde ve Osmanlılarda kürk kullanımı ve kürk çeşitleri hakkında bazı çalışmalar yer almaktadır. Osmanlılar döneminde taşra şehirlerinde kürk kullanımına dair müstakil bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Tokat şehri ile ilgili giyim kuşam incelemelerinde kürklerden çok az bahsedilmektedir. Bu nedenle 1771-1830 yılları arası dönemde Tokat Şer'iyye Sicillerindeki miras kayıtları çerçevesinde erkeklerin kullanmış oldukları kürk çeşitleri ve kürklerin kaplandıkları kumaş çeşitleri inceleme konusu yapılmıştır. Makalenin amacı, Osmanlı toplumunun bir parçası olan Tokat şehrinde, erkek giyim kuşamının vazgeçilmez kıyafeti kürk üzerinden giyim alışkanlıklarını değerlendirmektir. İnceleme neticesinde Tokatlı erkeklerin kullanmış oldukları toplam yirmi bir kürk çeşidine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Tokat, Tereke, Şer'iyye Sicili, Kürk

Use of Fur in Men's Clothing and Fur Types in the Ottoman Empire: The Example of Tokat (1771-1830)

Research Article

* Responsible Author,

^aProf. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Tokat, TURKIYE
ali.acikel@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9477-6923

^bPhD. Candidate, Tokat Gaziosmanpaşa University, sule.alkoc@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4618-8024

Received: 09 February 2024
Accepted: 25 July 2024
Published: 10 August 2024

This paper was checked for plagiarism using iThenticate during the preview process and before publication.

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY-NC 4.0)

International License

ABSTRACT

Fur has always been a valued and demanded garment throughout history. Fur is the first clothing design made from the skins of animals hunted in the hunter society in the early periods of humanity. As the need continued over time, it became one of the clothes that showed ornamentation, value and status. Trade was carried out from Central Asia and the Russian steppes to Iran, the Middle East, Anatolia and Europe via the historical fur route. In the current literature, there are some studies about the use of fur and fur types in the old Turkish states and the Ottomans. There is no independent study on the use of fur in provincial cities during the Ottoman period. Furs are rarely mentioned in clothing reviews about the city of Tokat. For this reason, the types of furs used by men and the types of fabrics with which the furs were covered were examined within the framework of the inheritance records in the Tokat Şer'iyye Registers between the years 1771-1830. The aim of the article is to evaluate the clothing habits of men's clothing in the city of Tokat, which is a part of the Ottoman society, through fur, which is an indispensable clothing item. As a result of the examination, a total of twenty-one fur types used by the men of Tokat were found.

Keywords: Ottoman, Tokat, Inheritance records, Court Register, Fur

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Açikel, A. Şule Sema Alkoç. Osmanlı'da Erkek Giyiminde Kürk Kullanımı ve Kürk Çeşitleri: Tokat Örneği (1771-1830). *History Studies* 16, no. 3 (2024): 337-353.

Giriş

Kürk kelimesinin kökeni belli olmayıp eskiden beri Türkçede kullanılmaktadır.¹ Giyim eşyası yapmak için bazı hayvanların işlenmiş postunu ya da hayvan postundan yapılan giysiyi ifade eder.² Türkçedeki kürk tabiri için Farsça pöst ve Arapça ferve kelimesi de kullanılmıştır.³ İnsanlar ilk çağlardan beri soğuktan korunmak için hayvan derilerinden yapılmış basit giysiler giymişlerdir. Sonraki devirlerde kürk bir ihtiyaç olmaktan çıkıp lüks giyim eşyası haline gelmiştir. Özellikle Çin, Mısır, Yunan ve Roma toplumlarında alımlı ve süslü kürkler zenginlik ve zarafet simgesi olmuştur.⁴ Toplum içerisinde kürk gibi lüks kabul edilen eşyalar, kişinin yaşadığı çevreye uyum sağlama çabasını, varlığını sergileyecek statüyü veya elit bir tabakada yer almayı, servetinin varlığı veya yokluğunu belirleyici imgeler arasındadır.⁵

Çıkarılan arkeolojik malzemelerden Orta Asya'da hayvancılıkla uğraşan eski Türklerde de kürk kullanımının hayli yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Sibirya'nın güneyinde yaşayan Kırgız Türkleri, kışın samur ve kunduz derisinden kürkler giymişlerdir.⁶ Hunlardan itibaren atlı birliklerin kurulmasıyla savaşlarda deri pantolon giymeye başlanmıştır. Günlük yaşamda ise kumaş pantolonlar tercih edilmiştir. Ayak giyimi çizme ve baş giyimi börk için de deri ve keçe kullanılmıştır. Ön Asya Türklerinde koyun, kuzu, sığır, tilki ve az da olsa ayı kürkü kullanımı yaygın olmuştur. Koyun, keçi ve deve yünü ise kışlık dokumalarda ve keçe üretiminde kullanılmıştır. Yerleşik hayata geçişle beraber dokuma giysilerin oranı artmıştır.⁷ Yine Göktürlere ve Uygurlara ait buluntular içinde kürk elbiselere rastlanmıştır.⁸

Selçuklular da Hun, Göktürk, Uygur, Avar, Hazar ve Oğuzlara benzer kıyafetler kullanmışlardır. Tarihi Kürk Yolu vasıtasıyla Orta Asya ve Rus steplerinden İran, Orta Doğu, Anadolu ve Avrupa'ya kürk yollandığı bilinmektedir. Bu yolun asıl ticaret malları, sincap, sansar, tilki, samur, kunduz ve vaşaktan mamul kürklerdir.⁹ Kürk ticareti XVI. yüzyılda dünyanın farklı kesimlerinde hayli hareketlenmiştir. Kürk lüks giyim eşyası olarak günümüzde de halen kullanılmakta olup en değerli kürkler Kuzey Avrupa, Kuzey Amerika, Sibiryaya ve Hazar Denizi ile Batı Çin arasındaki kesimlerdeki kürk hayvanlarından imal edilmektedir.¹⁰

1. Osmanlılarda Kürk Kullanımı ve Kürk Yapımı

Osmanlıların ilk sultanları döneminde toplum ve devlet geleneği içinde kürk kullanımı fazla yaygın değildir.¹¹ 1437'de Anadolu'yu dolaşan İspanyol gezgin Pero Tayfur seyahatnamesinde Türklerin samur ve kakum kürk kullandığını belirtmiştir.¹² Fatih Sultan Mehmet'in tahta geçmesi ile kürk kullanımı artmıştır.¹³ XVII. yüzyıldan itibaren malî

¹ Filiz Karaca, "Kürk", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002) 26: 568.

² Heyet, *Türkçe Sözlük*. (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005) 1286.

³ Mehmet Kanar, *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*. (İstanbul: Deniz Kitabevi Yayınları, 2000) 270; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1986) 299.

⁴ Karaca, "Kürk", 568.

⁵ Gülser Oğuz, "Giyinmek mi? Gösteriş mi? 1720-1722 Yıllarında İstanbul'da Kürk Kullanımı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, S. 1(Mart 2018), 129.

⁶ Zeki Tekin, "Osmanlı Devleti'nde Kürk Ticareti", *Türkler* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002) 10: 754.

⁷ Ayten Sezer Arıç, "Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi", *Kultura Narodov Priçernomoriya Dergisi*, No:109, (Ukrayna-Kırım, 2007): 143.

⁸ Tekin, "Osmanlı Devleti'nde Kürk Ticareti", 754.

⁹ Tekin, "Osmanlı Devleti'nde Kürk Ticareti", 754-755.

¹⁰ Karaca, "Kürk", 568.

¹¹ Tekin, "Osmanlı Devleti'nde Kürk Ticareti", 755.

¹² Demet Kopan, "Anadolu'da Deri Giyim Tarihi" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008), 83.

¹³ M. De M. D'ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*. Çeviren Zerhan Yüksel, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser 1978), 91.

sıkıntılarının ortaya çıkmaya başlamasıyla kürke olan talep, hükümet tarafından kontrol edilmeye çalışılmıştır. Ancak Sultan İbrahim devrinde (1640-1648) samur kürke rağbet artmış, saraylardaki köşkler ve odalar samur ve ipekli kumaşlarla kaplanmıştır. Samur giderleri için "samur vergisi" dahi konmuştur.¹⁴ II. Mahmut zamanında yapılan yeniliklere kadar kürk lüks ve gözde giyim eşyası olma özelliğini sürdürmüştür.¹⁵

Oliver, Türkiye Seyahatnamesi'nde, 1790'larda Osmanlı evlerinden hepsinin ahşap ve hava koşullarına karşı dayanıklı olmadıklarından bahsetmiştir. Bu yüzden ne mangal ne de tandır, evlerin ısıtmasında yeterli değildir. Başkentte ve uzak vilâyetlerde ısınmak için insanlar, gündelik yaşamda deriden mamul sağlam ve dayanıklı kıyafetleri seçmişlerdir.¹⁶

Osmanlı toplumunda kürk sahibi olmak bir statü göstergesi olduğundan herkes istediği zaman istediği kürkü giyemezdi. Kürk kullanımı saray tarafından belirlenmiş, önce hükümdar sonra devlet ricali ve ahali giymiştir.¹⁷ Başta saray halkı olmak üzere bir adap ve görgü olarak mevsimlere göre kürk değişimleri yapılırdı. Sonbaharla beraber önce ermin (kakım)¹⁸, üç hafta sonra sincap¹⁹ kürke geçilirdi. Kış geldiğinde ise samur kürk giyilmekteydi. İlkbahara geçişte de yine sincap ve kakım giyilerek yaz mevsimine erişilirdi. Kışın soğuk günlerinde varlıklı kimseler iki veya üç kürkü üst üste giyinmekteydiler.²⁰

Sarayda padişah ve çevresi için kürk dikicileri (cemaat-i postin-düzân-ı hassa) mevcuttu. Sultanlardan bazıları samur kürkü tercih ederken, bazıları da kedigiller familyasından olan hayvan kürklerini tercih etmişlerdir.²¹ Fatih Sultan Mehmet ve III. Selim'in kürk ile resmedildikleri portreler bu açıdan önemlidir.²²

Devlet adamlarına ve diğer bazı kişilere taltif etmek ve ödüllendirme amacıyla hil'at²³ giydirmeye Türklerde kadim bir gelenektir. Kürk değerli giysi olarak iktidar nezdinde kıymetli bir hil'atdır. Atanılan vazifenin yüksekliğine ve önemine göre kürkün cinsi ve kaplandığı kumaş türü değişmektedir.²⁴ Padişahların kullandığı kollu veya kolsuz, geniş yakalı bir model olan kapaniçe kürk, sadrazam, Kırım hanı, Eflak ve Boğdan voyvodalarına da giydirilmiştir. Kırım hanları ile ileri gelenlere hediye verilen bazen uzun, bazen kalçayı örtecek şekilde kısa bir model olan kontuş, hil'ata iyi bir örnektir.²⁵ D'ohsson, "Bütün kürklerin en değerlisi siyah tilki padişaha mahsustur. Padişah eğer dilerse bu kürkten vezir-i azama hediye olarak verebilir." demektedir.²⁶

¹⁴ Feridun Emecen, "İbrahim", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000) 21: 278-279.

¹⁵ Karaca, "Kürk", 568.

¹⁶ Guillaume Antoine Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul)*. Çeviren Oğuz Gökmen, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977), 113-170.

¹⁷ Kopan, "Anadolu'da Deri Giyim Tarihi", 78.

¹⁸ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 647.

¹⁹ Sincap, uzun kuyruk tüyleri ile dikkat çeken kemirici memeli bir hayvandır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde "çekelez" olarak da bilinmektedir. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sincap> (erişim tarihi: 14.02.2023).

²⁰ D'ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, 91-92.

²¹ Bahattin Yaman, *Sarayın Terzileri 16-18. Yüzyıl Osmanlı Hassa Kıyafet Birimleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2018, s.50-51.

²² Gülsemin Topal, "Fatih Sutan Mehmed'in Ünlü Portresi ve İtalyan Ressam Gentile Bellini", <https://omer.istinye.edu.tr/sites/omer.istinye.edu.tr/files/inline-files/Fatih%20Sultan%20Mehmet%27in%20%C3%9Cnl%C3%BC>, (erişim tarihi: 12.01.2023); Yaman, 50-51.

²³ Hil'at, halife ve hükümdarlar tarafından devlet adamlarına ve sair kişilere verilen şeref elbisesi olup Türkçede kaftan kelimesine karşılık gelmektedir. Mehmet Şeker, "Hil'at", *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, 22.

²⁴ Kopan, "Anadolu'da Deri Giyim Tarihi", 77.

²⁵ Karaca, "Kürk", 569.

²⁶ D'ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, 91-92.

Hayvan postlarının kürke dönüştürülmesi belli bir süreç içinde olmaktadır. Debbagların²⁷ elinde kürk terbiye edildikten sonra tüccarın eline tulum halinde gelmektedir. Kürk; sırt, boyun, göbek ve paça olarak dört şekilde değerlendirilir. Bu dört kısım kürk kendi içinde üç gruba ayrılır: Âlâ (en güzelleri), evsat (orta ölçekli olanlar) ve ednâ (aşağı boylu). Deriler niteliklerine göre küçük parçalar halinde kesilip hepsi bir arada toplanır. Yatkıları aynı yönde olacak şekilde kenarlarından birbirine gayet ince dikişle dikilerek eni boyu tespit edilmiş mozaik bir pafta oluşturulur. Buna kürkçülük terminolojisinde “tahta” denilmektedir. Tahtalar kendisini oluşturan parçaların cinsine göre “âlâ sırt samur”, “evsat sırt vaşak” ve “âlâ nâfe zerdeva”²⁸ gibi isim almaktadır. Tahtalar kürk giysisinin iki ön ve bir arka parçası olarak hazırlandıktan sonra omuz hatları, yan hatlar, kol ve boyun oyukları ile ferve adı verilen kürk kabına kaplanacak hale getirilmektedir.²⁹

Kürklerin iç tarafı ısınmak amaçlı kullanıldığından dolayı dış tarafları değişik kumaşlarla kaplanmıştır. Kürk kaplamada deri kıymetleri ile denk kumaşlar kullanılmıştır. En kıymetli kürkten en adi kürke kadar seraser, çuha (beyaz, yeşil, kırmızı, elvan, sarı, turuncu)³⁰, sof (beyaz, siyah, kırmızı)³¹, 18.yüzyıl ortalarında ise atlas³², kadife³³, şal³⁴, şâlî³⁵, kemha³⁶ gibi dokumalar tercih edilmiştir.³⁷ Seraser, dokumasında baştanbaşa sim veya sırma bulunan ağır, oldukça kıymetli ipek bir kumaştır. Sarayda üst dereceli yöneticilere verilmiştir.³⁸ Serenk³⁹, diba⁴⁰ ve çatma kadife de pahalı kumaşlardandır. Padişahın özel gün ve törenlerde giymiş olduğu “kapaniçe” adı verilen boyu yere kadar, kol boyu etek hizasında, yakasız, yaka yuvarlağı ve önleri kürkle çevrili kaftanın ön çapraz bantları altın, elmas, zümrüt, yakut gibi mücevherlerle süslenmiş seraser kumaşa kaplanan tilki kürkü günümüze kadar ulaşamamıştır. Minyatürlerde ve portrelerde görülmektedir.⁴¹

1.1. Osmanlıda Kullanılan Kürk Çeşitleri

Osmanlı toplumunda çok çeşitli kürkler kullanılmıştır. Bu kürklerin bir kısmı dışarıdan ithal edilmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Moskova’dan Osmanlı topraklarına önemli miktarda kürk ihraç edilmiştir. Ticareti yapılan samur, kakum, gümüş renkli tilki, mavi tilki

²⁷ Sepi işini yapan, deri tabaklayan kimseye debbag denir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, s. 480.

²⁸ Zerdeva nâfe, ağaç sansarının göbek derisinden yapılan kürktür. Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türki*, 684, 1449; Barış Dağlı, “Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma (Kıyafet ve Kumaş Adları Örneği)1 (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007) 51.

²⁹ Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 165.

³⁰ Çuha (Çuka), yünlü dokuma, yünden üretilen kalın kumaşa verilen addır. Daha çok erkek esvaplarında kullanılmıştır. Kırmızı çuhalar en makbuldür. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 83.

³¹ Sof, yün ve ince keçi kılından dokunmuş kumaş ve bundan yapılan cübbeye denir. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 208.

³² İnce ipektan sık dokunmuş düz renkli, sert ve parlak, altın ve gümüş tellerle işlenmiş bir kumaş cinsidir. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Atlas_\(kumaş%C5%9F\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Atlas_(kumaş%C5%9F)) (erişim tarihi: 04.002.2024).

³³ Kadife, uzun havlı (tüylü, saçaklı) bir kumaştır. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kadife> (erişim tarihi: 04.002.2024).

³⁴ Şal, omuza atılmaya veya boyuna sarılmaya mahsus yün kumaştır. Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türki*, s. 765.

³⁵ Şâlî, Keşmir keçisi kılından veya tiftiğinden yapılan ince kumaştır. Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türki*, s. 766.

³⁶ Kemha, hem çözücü ve hem atkısı ipek olan, üzeri hafif tüylü kumaştır. <https://tekstilbilgi.net/kemha-kumas-nasildir.html> (erişim tarihi: 04.002.2024).

³⁷ Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 164.

³⁸ Karaca, “Kürk”, 569.

³⁹ Serenk, üç renkle dokunmuş çiçekli ve benekli bir kumaştır. <https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2021/05/serenk-kumas-nedir-serenk-ozellikleri.html> (erişim tarihi: 04.002.2024).

⁴⁰ Diba, altın ve gümüş işlemeli bir tür süslü ipek kumaştır. <https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2021/01/diba-kumas-ne-demek-diba-nedir.html> (erişim tarihi: 04.002.2024).

⁴¹ Hülya Tezcan, “Kürkün Saltanatı”, *Antik Dekor Dergisi*, 74/1, (2003): 64-72.

ve sincap önemli kürk çeşitlerindedir⁴². XVII. yüzyıl Osmanlı pazarında samur⁴³, vaşak⁴⁴, zerdeva⁴⁵, kakum/kakım⁴⁶, tilki, kursak/karsak⁴⁷, sansar⁴⁸, sincap, çalkafa/çalkafa (kurdun ense postu), tavşan, göçen/kokarca⁴⁹, çakal, kuzu, kedi⁵⁰ kürkleri mevcuttur. Bu derilerin cins ve özelliklerine göre sırt, kafa, nâfe, boyun ve paça gibi kısımları değişik kalitelere piyasada bulunmuştur.⁵¹

Osmanlı piyasasında en değerli olanlar siyah tilki, Sibiryaya gri sincabı, samur, tilki elma yanağı, vaşak, zerdeva ve kakumdur. Halk için üretilen kürklerin Azak nâfesi, Azak'ın siyah bedeni, Bosna çalkafası, kakum, samur kafası, samur paçası⁵², Çerkes zerdevası, zerdeva paçası, zerdeva boğazı, Rumeli sansarı, sansar boğazı, sansar paçası, sincap, beyaz tilki boğazı, tilki paçası, Göllükesri'den gelen tilki nâfesi, Göllükesri'den gelen çalkafa, Cezayir çakalı sırtı, Karaman çakalı ve Cezayir çakalı ablağı çeşitleri mevcuttur.⁵³

Osmanlı ülkesi hakkında eserler kaleme alan yabancı yazarlar da Osmanlıda kullanılan kürklerle alakalı bilgiler vermişlerdir. Örneğin, D'ohsson Osmanlıda sıradan halkın giymiş olduğu kürk çeşitleri hakkında şu bilgileri vermektedir: "Kış gelince koyun, kuzu, kedi, sincap kürkü giymeyen zenaatkâr, asker, köylü yoktur. Hatta bazıları tilki ve tavşan kürkü de giyer; bunlar basit şehirlinin normal olarak kullandığı kürklerdir. Fiyatları renklerine ve tüylerinin uzunluklarına göre değişir. Ermin (kakum), zerdeva, beyaz tilki, sincap ve samur gibi kürkler ancak çok varlıklı kimselerin gardırobunda bulunur."⁵⁴ Seyyah Oliver'in İstanbul anlatımına göre ise içi kürkle kaplanmış paltolar ihtiyaç, lüks ve devlete hizmet olarak şeref sembolü hil'at giysisi olarak toplumda kabul görmekteydi. Her mevsim kürk değiştirilmekteydi. Yaz mevsiminde içi sincap derisi, dışı Ankara sofundan yapılan serj⁵⁵ kumaş kaplı bir manto giyilmekteydi. Taşra zenginleri ithal ince kürk bulamazlarsa paltonun veya hırkanın altına ne bulurlarsa onu giyerlerdi. Çakal, tavşan, kuzu veya koyun derisini kumaşlarla kaplatırlardı.⁵⁶

1.2. Osmanlı Elbise Nizamnamelerinin Kürk Kullanımına Getirdiği Sınırlamalar

Diğer toplumlarda olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de kıyafet düzenlemeleri yapılmış, bu

⁴² Tekin, "Osmanlı Devleti'nde Kürk Ticareti", s. 756.

⁴³ Samur/semmur, zerdeva veya sansar sincinden Sibiryaya cihetlerinde bulunur bir hayvandır ki kürkü pek makbuldür. Şemseddin Samî, *Kamûs-ı Türkî*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987) 735-736; Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. (Ankara: Sümerbank Yayınları, 1969) 202.

⁴⁴ Vaşak, kedigiller familyasından kulakları sivri, dişleri ve tırnakları keskin yırtıcı bir hayvandır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 2082.

⁴⁵ Zerdava, İskandinavya ve Rusya'nın kuzey bölgelerinde yaşayan küçük, etçil, memeli, ağaç sansarıdır. <http://www.lugatim.com/s/ZERDEVA>, (erişim tarihi: 8.12.2022).

⁴⁶ Kakım, su kenarlarında, tarlalarda ve kırsalda yaşayan bacakları ve kuyruğu kısa, vücudu uzun bir gelincik türüdür. <https://www.bilimma.com/kakim-buyuk-gelincik/>, erişim tarihi: 8.12.2022.

⁴⁷ Karsak, soluk kahverengi, karnı beyaz tüylü, kısa kulaklı bozkır tilkisidir. Dağlı, "Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma", 156.

⁴⁸ Sansar, sansargiller familyasından kedi gibi ince bir vücudu, uzun ve bol tüylü kuyruğu olan etçil bir hayvandır. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sansar> (erişim tarihi: 14.02.2023).

⁴⁹ Göçen/göçgen, Kamûs-ı Türkî'de tavşan yavrusu, benekli tavşan, kır sansarı ve yer köstebeği olarak tarif edilirken Barış Dağlı samura benzer bir hayvan diye tanımlamaktadır. Şemseddin Samî, *Kamûs-ı Türkî*, 1192; Dağlı, "Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma", 121.

⁵⁰ Kedi, sözlükte memeli, köpek dişleri iyi gelişmiş, çevik ve kuvvetli, evcil, küçük hayvan, pisik olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 1126.

⁵¹ Karaca, "Kürk", 568.

⁵² Paça, hayvanda postun bacak kısmıdır. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 163.

⁵³ Karaca, "Kürk", 568.

⁵⁴ D'ohsson, 91.

⁵⁵ Serj, mevsimlik elbiselerde kullanılan dimi (iç dokuması köşegen) desenli, genellikle kurşuni tonlarda düz renkli yünlü kumaştır. <https://kumaszade.com/altinyildiz-serj-kumas-nedir/> (erişim tarihi: 8 Aralık 2023).

⁵⁶ Gökmen, *Türkiye Seyahatnamesi*, 113-170.

düzenlemelerde kürk kullanımı ile ilgili maddeler konulmuştur.⁵⁷ 16. yüzyıl tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Âli, bir eserinde devlet büyükleri ile uşakların ayrı kıyafet giymelerinin önemine değinmiştir. Mustafa Âli, “Aşağı tabakalar, yukarıdakilerin giydiklerine, samur kürklere, değme abayilere, onlara benzer giyim kuşama el uzatmayalar. Her zümre haddini bilen kişiye rahmet etti.” diyerek kıyafetlerle ilgili düzensizlikten memnun olmadığını belirtmiştir.⁵⁸ Çok uluslu ve çok dinli bir yapıya sahip Osmanlı Devleti’nde toplum düzenini sağlamak için giyim kuşam ile ilgili düzenlemelerde Müslüman ve gayrimüslim kıyafetlerinde renk, desen ve model öğelerinin farklı olması gözetilmiştir.⁵⁹

18.yüzyıla ait bir buyruldu mecmuasında vaşak ve kakum kürklerinin kullanımı ile alâkalı 1765-66 yıllarına ait bilgiler mevcuttur.⁶⁰ I. Abdülhamit devrinde hazırlanan 1776 yılı Elbise Nizamnamesi’nde genel olarak tüketim çılgınlığının ekonomik alanda olumsuz etkilerinden bahsedilmektedir.⁶¹ Yine bu elbise nizamnamesinde devlet ricalinin giyimine ait olan samur, kakum, vaşak, nimten⁶², bol yenli erkân kürkü ve çiçekli Hint kumaşından entari ve kaftanların halk tarafından kullanımı yasaklanmıştır.⁶³

III. Selim, 1791 yılında reaya, esnaf ve askeri sınıftan kimselerin birbirlerinden ayırt edilemeyecek duruma gelmelerinden dolayı Elbise Nizamnamesi’nin yeniden düzenlenmesini istemiştir.⁶⁴ Hint, İran ve Frengistan’dan gelen kumaşların Osmanlı piyasasının dengesini sarstığı belirterek devlet ricalinin çiçekli kaftanlar, samur ve vaşak kürkleri, İngiliz çuhası kullanmaları ile lüks ve israf yaygınlaştığından devlet parasının dışarı çıkmaması için yerli kumaşların özellikle Ankara ve İstanbul’da üretilenlerin kullanılmasını tavsiye etmiştir. Devlet memurlarından kendisi gibi İstanbulkâri kumaş giymelerini, kıyafette israf ve gösterişe kaçanların tespit edilerek cezalandırılmalarını istemiştir. Ayrıca, Müslümanların kavukları ve ayakkabıları için sarı renk, Ermenilerin şapka ve ayakkabıları için kırmızı renk, Rumların siyah, Yahudilerin mavi renk kullanmaları konusunda sadrazamı uyarmıştır.⁶⁵

19 Nisan 1803 tarihli nizamname ile halk ve esnaftan kişiler sınıflarının kıyafetleri dışında giysi, mücevherli hançer ve bıçak kullanmaktan menedilmişlerdir.⁶⁶ Osmanlı toplumunda gayrimüslimlerin Müslümanların giyimine benzeyen elbise giymeleri şer’an ve örfen yasaklanmıştır. Bu çerçevede halkın kakum, karsak, su samuru ve vaşak kürkleri ile elvan sof, şali biniş ve hintkâri şal giymeleri yasak kapsamına alınmıştır. Tüm uyarılara rağmen Müslüman halk tabakasından kimselerin üst tabakanın giydiği kakum ve su samuru kürkleri kullandıkları belirlenince durumun menedilmesi için şehirlerin üst düzey idarecilerine

⁵⁷ Namık Sinan Turan, “16. Yüzyıldan 19. Yüzyılın Sonuna Dek Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60/4 (2005): 243.

⁵⁸ Gelibolulu Mustafa Âli, *Mevâidü’n- Nefâis fî Kavâidi’l Mecalis (Ziyafet Sofraları)*. Hazırlayan Orhan Şaik Gökyay, (İstanbul: Tercüman 1001 Eser, 1978) 190.

⁵⁹ Turan, “16. Yüzyıldan 19. Yüzyılın Sonuna Dek Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, 245.

⁶⁰ Ahmet Önal, “18. Yüzyıla Ait Buyruldu Mecmuası (Türk Tarih Kurumu Y.70- Değerlendirme, Transkripsiyon)” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006) 38, 161-162.

⁶¹ Turan, “16. Yüzyıldan 19. Yüzyılın Sonuna Dek Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, 256.

⁶² Nimten, beden boyu bele kadar gelen ve iç gömleğin üstüne giyilen yarım mintandır. Şemseddin Samî, *Kamûs-ı Türkî*, 1410.

⁶³ Zeki Tekin, “Osmanlılarda Kürk Kullanımı”, *Türkler* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002) 10: 644.

⁶⁴ Turan, “16. Yüzyıldan 19. Yüzyılın Sonuna Dek Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, 253.

⁶⁵ Uğur Ünal, “İdari ve Sosyal Alanlarda Nizam-ı Cedid Çabaları”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi* 14 (2003): 283, https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000501.

⁶⁶ Turan, “16. Yüzyıldan 19. Yüzyılın Sonuna Dek Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, 256.

emirler yazılmıştır.⁶⁷ Bu emirlere rağmen giyim ihlallerinin önüne geçilememiş, devamlı yeni emirler çıkarılmıştır.

2.Tereke Kayıtlarına Göre Tokat'ta Erkek Giyim Kuşamında Kürk

Osmanlı Devleti merkez ve taşrasında kullanılan kürklerin Tokat şehrindeki kullanım durumlarını ortaya koymak ve kıyafet nizamnamelerine uyulup uyulmadığını tespit etmek için 1771- 1830 yılları arasında tutulan 1, 2, 9, 20, 28 ve 34 numaralı Şer'iyeye Sicillerinde yer alan toplam 560 (197'si Gayrimüslim, 363'ü ise Müslüman) erkek tereke⁶⁸ kaydındaki kürk verileri değerlendirilecektir. Zira kürk konusu Tokat'ta giyim kuşamla ilgili çalışmalarda çok sınırlı düzeyde incelenmiştir.⁶⁹ Tespit edilen verilerinden kürklerin çeşitleri, fiyatları ve kürklerle birlikte kullanılan kumaşlar hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler çerçevesinde, aşağıda Tokat'ta kullanılan kürkler, bunların çeşitleri ve fiyatları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.1. Tokat'ta Tercih Edilen Kürk Çeşitleri

Terekelere kürkler üç şekilde kaydedilmiştir. İlk olarak, bazı kürkler tür bilgisi olmaksızın kullanım durumu, beden boyutu ve renklerine göre yazılmışlardır. Kullanım durumu ve boyutuna göre; müstamel kürk⁷⁰, köhne kürk⁷¹, sagir kürk⁷² ve köhne sagir kürk⁷³ gibi çeşitleri mevcuttur. Renklerine göre; boyama kürk⁷⁴, beyaz kürk ve alaca kürk gibi türlerine rastlanmaktadır. İkinci olarak, bazı kürkler imal edildikleri hayvan postları adlarıyla kullanım durumları belirtilerek kaybedilmişlerdir. İmal edildikleri hayvan postları bakımından

⁶⁷ Kıyafet kısıtlamaları için şu yayınlara bakılabilir: Betül İpşirli Argıt, "Osmanlı İstanbul'unda Giyim Kuşam", *Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Toplum* içinde., Editör Arif Bilgin (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015). 230-263; Betül İpşirli Argıt, "An Evaluation of the Tulip Period and the Period of Selim III in the Light of Clothing Regulations", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 24, (2004): 11-28; Câbî Ömer Efendi, Tarih-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni: tahlil ve tenkidli metin II. Hazırlayan Mehmet Ali Beyhan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003) 2: 136, 753-773; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları: Nizam-ı Cedid 1789-1807*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1946; Ahmet Refik Altınay, *İstanbul Hayatı: Hicri On üçüncü Asırda: 1200-1255*. (İstanbul: Enderun Yayınları, 1988) 11; Hasan Çağlar, "İstanbul Kadılığı 76 Numaralı Emir ve Ferman Defteri: (1211-1217/1796-1803)", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1993); Ahmet Eryüksel, "İstanbul Kadılığı 213 no'lu Ferman Defterine Göre 1831-1863 Senelerinde Sosyal ve İktisadi Hayata Dair Kararlar", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1990); İrfan Küçükköy, "II. Mahmut Dönemine Ait İstanbul Kadılığı 154 no'lu Ferman Defterinin İzahlı Tahlili", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1987); Gülay Köse, "2 Numaralı Buyruldu Defterinin (1826-1839) Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu", (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2019; Azize Gönüllü, "1813-1822 Senelerine Ait İstanbul Kadılığı 135 no'lu Evamir-i Ferman Defteri Neşri", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989) 41, 183, 214, 242, 344, 361.

⁶⁸ İslam feraiz (miras) hukukunda vefat eden kişilerden kalan mallar için kullanılan terimdir. Bu terim yerine muhalefât ve metrukât tabirleri de kullanılır. Tahsin Özcan, "Muhalefât", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002) 30: 405.

⁶⁹ Örnek bir çalışma için bkz. Murat Hanılçe, "Şeriye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, (2011), 430.

⁷⁰ Müstamel, kullanılmış olan, yeni olmayan demektir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 144.

⁷¹ Köhne, eskiyip yıpranmış bakımsız kalmış anlamına gelir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 1227.

⁷² Sagir, küçük, ufak demektir. Şemseddin Samî, *Kamûs-ı Türkî*, 826.

⁷³ Tokat Şer'iyeye Sicili (TŞS) 20, 124/1.

⁷⁴ Boyama kürk, rengi boya ile sonradan verilmiş olan kürk demektir. Dağlı, "Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma", 51.

çalkafa⁷⁵, göçen/göçgen⁷⁶, karsak⁷⁷, kedi⁷⁸, kuzu⁷⁹, nâfe⁸⁰, samur⁸¹, sansar⁸², sincap⁸³, tırnak⁸⁴, vaşak⁸⁵, zerdeva⁸⁶ kürk çeşitleri tespit edilmiştir. Bu kürklerin kullanım durumlarına göre, yeni, müstamel ve köhne; boyutlarına göre, sagir; renklerine göre beyaz, yeşil ve alaca gibi çeşitleri de bulunmaktadır. Son olarak, bazı miras kayıtlarında kürk parçaları⁸⁷ ve kürk hurdalarına⁸⁸ rastlanmaktadır. Kürtler kıymetli olduğundan parça kürkler ve çok eski (hurda) kürkler de mirasa konu edilmişlerdir.

2.2. Tokat'ta Tercih Edilen Kürk Kaplama Çeşitleri

Hayvan derileri kıymetli kumaşlarla kapanarak kaplama kürkleri imal edilmiştir. Osmanlı devri Tokat mahkemesinde tutulan erkek miras kayıtları içerisinde kumaş kaplı kürkleri de tespit edilmiştir. Tespit edilen kürk kaplama-yüzleme çeşitleri; bez⁸⁹, çuka, gezi⁹⁰, germsud⁹¹ ve hatayi⁹² kaplı kürkleri ile renkli yüzlü kürkleri olarak gruplanabilir.

Miras kayıtlarında bez yüzlü kürk, bez kaplı nâfe kürk⁹³, bez yüzlü kurt kürk, bez kaplı kurt kürk; çuka kaplı çalkafa kürk, köhne çukaya kaplı kürk⁹⁴, çuka yüzlü nâfe kürk, göz çukaya kaplı köhne nâfe kürk⁹⁵, göz çuka kaplı zerdeva kafası kürk, müstamel çuka yüzlü sansar kürk, çuka kaplı kuzu kürk, köhne çuka kaplı çakal kürk⁹⁶ ve çuka yüzlü kurt kürk⁹⁷; beyaz gezi yüzlü kürk, sarı geziye kaplı samur kürk, gezi yüzlü sansar kürk⁹⁸ ve gezi yüzlü sincap kürk; germsud kaplı zerdeva paça derisi kürk, köhne germsud kaplı sansar kürk⁹⁹, köhne germsud yüzlü sincap kürk; hatayi kaplı zerdeva paçası kürk¹⁰⁰; yeşil yüzlü kürk, yeşil çuka kaplı köhne çalkafa kürk, mai yüzlü hil'at kürk, kırmızı çukaya kaplı göçen kürk, köhne yeşil çuka kaplı tırnak kürk, mai çuka kaplı kürk, yeşil çuka kaplı nâfe kürk, müstamel yeşil çuka kaplı nâfe kürk, mai germsud yüzlü kürk, yeşil çuka kaplı köhne zerdeva kontuş¹⁰¹

⁷⁵ TŞS 1, 334/4; TŞS 9, 130/3; TŞS 28, 19/1.

⁷⁶ TŞS 1, 239/3; TŞS 1, 237/2; TŞS 1, 360/2.

⁷⁷ TŞS 2, 64/2; TŞS 2, 30/1.

⁷⁸ TŞS 1, 334/4; TŞS 1, 304/2; TŞS 2, 30/1; TŞS1, 242/2.

⁷⁹ TŞS 1, 310/2; TŞS 2, 82/2; TŞS 9, 4/2; TŞS 2, 30/1.

⁸⁰ TŞS 2, 138/1; TŞS 2, 142/1; TŞS 1, 251/2; TŞS 28, 136/2; TŞS 1, 193/2; TŞS 2, 30/1; TŞS 1, 242/2; TŞS 2, 30/1; TŞS 1, 171/2.

⁸¹ TŞS 28, 38/1; TŞS 28, 76/3; TŞS 28, 34/1; TŞS 9, 106/3; TŞS 34, 130/1.

⁸² TŞS 9, 17/2; TŞS 2, 53/2; TŞS 1, 247/1; TŞS 2, 30/1.

⁸³ TŞS1, 181/1; TŞS 1, 251/2.

⁸⁴ Hayvanların ayak tırnakları postlarından imal edilmiştir. Abdülkerim Özeydin, "Av- İslâm Tarihi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991) 6: 101. Miras kayıtlarında tırnak kürk ve tırnak tulum kürk çeşitlerine rastlanmıştır. TŞS 2, 30/1.

⁸⁵ TŞS 9, 119/2; TŞS 34, 130/1; TŞS 34, 140/1; TŞS 2, 64/2.

⁸⁶ TŞS 2, 138/1; TŞS 2, 64/2; TŞS 20, 172/1; TŞS 9, 70/2.

⁸⁷ TŞS 1, 259/3.

⁸⁸ TŞS 2, 82/2.

⁸⁹ Bez, pamuk veya ketenden imal edilen ve pek çok çeşidi bulunan dokumadır. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, 291.

⁹⁰ Gezi, ipek ve iplikle karışık hareli bir kumaştır; bir arşın eninde dokunur olduğu için gezi adı verilmiştir. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 125.

⁹¹ Germsud, kışlık bir tür kumaş olarak türüdür. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 122.

⁹² Hatayi, özgüsü ham ipek olup ipek ve klaptanla dokunmuş sert bir kumaş türüdür. <https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2021/11/hatayi-kumas-hatai-nedir-hatayi-dokuma.html> (erişim tarihi: 05.02.2024).

⁹³ TŞS 1, 264/3.

⁹⁴ Örnek olarak bk. TŞS 20, 172/1.

⁹⁵ TŞS 9, 70/2.

⁹⁶ Örneğin, TŞS 1, 310/2.

⁹⁷ TŞS 28, 24/2.

⁹⁸ TŞS 28, 73/1.

⁹⁹ TŞS 1, 229/2.

¹⁰⁰ TŞS 1, 245/2.

¹⁰¹ Kontuş (Kontoş), Kırım beylerinin giydikleri yüzü harçlı, dar kollu üstlük giysisi olup kapanıçanın bir çeşididir. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 158.

kürk¹⁰², turuncu germsud kaplı sincap kürk¹⁰³, müstamel sarı çuka yüzlü sincap kürk¹⁰⁴, mai bez kürk yüzü¹⁰⁵; işleme şali yüzlü samur zenne kürk¹⁰⁶; sof kaplı sincap kürk¹⁰⁷ çeşitleri mevcuttur.

2.3. Tokat'ta Kullanılan Kürk Modelleri

Osmanlı Devleti'nde kürkün değişik giysi formları kullanılmıştır. Erkek giyiminde diğer giysiler için kullanılan kesimler kürklerde de tercih edilmiştir. Tereke kayıtlarından ülke genelinde kullanılan kürk modellerinden bazılarının Tokat'ta da yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Tokat erkek miras kayıtlarında beden¹⁰⁸, biniş¹⁰⁹ ve cübbe¹¹⁰ kürk modellerine sıklıkla rastlanmaktadır. Beden kürk modeli için köhne gezi kaplı beden kürk¹¹¹, müstamel germsud yüzlü beden kürk¹¹², çuka kaplı beden nâfe kürk¹¹³, köhne sansar boğası beden kürk¹¹⁴ ve boğası yüzlü sincap beden kürk¹¹⁵; biniş kürk modeli için müstamel samur biniş kürk¹¹⁶, köhne zerdeva biniş kürk¹¹⁷ ve çuka yüzlü sansar sırtı biniş kürk¹¹⁸; cübbe kürk modeli için ise köhne kakum cübbe kürk¹¹⁹, cübbe kürk¹²⁰, köhne cübbe kürk¹²¹, nâfe cübbe kürk¹²², köhne nâfe cübbe kürk¹²³, müstamel zerdeva cübbe kürk¹²⁴, köhne sansar cübbe kürk¹²⁵, köhne sansar boğası cübbe kürk¹²⁶, köhne sincap cübbe kürk¹²⁷, köhne germsud yüzlü sincap cübbe kürk,¹²⁸ köhne kuzu cübbe kürk¹²⁹ ve müstamel cübbe vaşak kürk¹³⁰ çeşitleri tespit edilmiştir.

Tokat miras kayıtlarında mevcut olan beden, biniş ve cübbe kürk modelleri aşağıdaki görsellere uymaktadır. Beden kürk (soldaki resim), II. Osman'ın resmedildiği bir çalışmada mevcuttur. Kırmızı kumaşla kaplanan kakum kürk, beden boyuna kadar gelen kısa bir ceket şeklinde tasarlanmıştır. Ceketin ön tarafını kapatmak için ucu püsküllü sırmadan yapılmış çaprazlar kullanılmıştır. Kol ve geniş yaka uçlarında kürk kullanılmıştır.

¹⁰²TŞS 1, 191/2.

¹⁰³ TŞS 1, 268/1.

¹⁰⁴ TŞS 1, 179/1.

¹⁰⁵ TŞS 28, 34/1.

¹⁰⁶ TŞS 34, 130/1.

¹⁰⁷ TŞS 34, 128/1.

¹⁰⁸ Beden, bedenkâr, eskiden büyük devlet memurlarının giydiği kakum kürkle kaplı kısa cekettir. Dağlı, "Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma", 43.

¹⁰⁹ Biniş, ulemanın ve üst makamlarda bulunanların giydikleri geniş cübbeye verilen isimdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* I. (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993) 235.

¹¹⁰ Cübbe, yakası mintan yakası gibi iki parmak yükseklikte olup, kolları bol ve el üstüne kadar uzanan ve eteği diz kapaklarına kadar inen üst giysisidir. Dağlı, "Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma", 62.

¹¹¹ TŞS 1, 331/4.

¹¹² TŞS 28, 34/1.

¹¹³ TŞS 1, 279/2.

¹¹⁴ TŞS 1, 181/1.

¹¹⁵ TŞS 1, 181/1.

¹¹⁶ TŞS 9, 135/1.

¹¹⁷ TŞS 20, 172/1.

¹¹⁸ TŞS 1, 181/1.

¹¹⁹ TŞS 2, 64/2.

¹²⁰ TŞS 2, 138/1.

¹²¹ TŞS 1, 255/1.

¹²² Örneğin, TŞS 2, 64/2.

¹²³ TŞS 1, 191/2.

¹²⁴ TŞS 28, 116/2.

¹²⁵ TŞS 1, 181/1.

¹²⁶ TŞS 1, 181/1.

¹²⁷ TŞS 2, 71/1.

¹²⁸ TŞS 1, 181/1.

¹²⁹ TŞS 1, 237/2.

¹³⁰ TŞS 34, 140/1.

Resim 1: Osmanlı'da Kullanılan Kürk Modelleri¹³¹

Biniş kürkün (ortadaki resim), kol boyu elleri kapatacak kadar uzun ve yan yırtmaç detayından yukarı katlanmışdır. Yakası mintan yakası şeklinde iki parmak uzunluğunda, boyu tam boy uzunluğuna yakındır. Buradaki biniş kürk kakum kürke benzemektedir. Dış kaplamasında ise beyaz, kırmızı, mavi ve siyah renkli derilerle süslenmiş bir ferde kullanılmıştır. Cübbe kürk (sağdaki resim) ise Ünver'in Fransızca basılmış Türk Kostümleri ile ilgili albümden edindiği minyatürler içerisinde yer alan şeyhülislam kıyafetinde görülmektedir. Orijinali renkli olup siyah beyaz baskı ile basılmıştır. Giysi, kol yenleri geniş ve tam boy uzun, içi yine kakum kürk, açık düz renkli bir kumaşla kaplanmış, yakası iki parmak uzunluğunda olan bir cübbedir. Tokat miras kayıtlarında mevcut olan kürklerin İstanbul'da yapılmış olan çağdaş eserlerde görülmüş olması oldukça önemlidir.

2.3. Tokat'ta Kürk Fiyatları

İhtiyaç için kullanıldığından ötürü üst, orta ve alt gelir grubunda da kürk kullanımı mevcuttur. Kürkün fiyat aralığı geniş bir yelpazeye sahiptir. Alım gücüne göre herkesin kullanmış olduğu kürkler değişmektedir. 150 kuruşun üzerinde fiyatı olan kürkler pahalı kürk kategorisi olarak değerlendirilebilir. Bu kategori için birkaç örnek şöyledir: Çalkafa kürk 500 kuruş¹³², samur kürk 480 kuruş¹³³, mai yüzlü vaşak kürk 350 kuruş¹³⁴, gezi yüzlü zerdeva kürk 250 kuruş¹³⁵, işleme yüzlü kakum kürk 180 kuruş¹³⁶ ve germsud yüzlü samur kürk 150 kuruş¹³⁷. 30-150 kuruş arası kürkler orta fiyatlı kürkler olarak kabul edilebilir. Bu kategori için şu örnekler sıralanabilir: Boyama hil'at kürk 100 kuruş¹³⁸, Rumili nâfesi kürk 80 kuruş¹³⁹, gezi yüzlü sincap kürk 80 kuruş¹⁴⁰, sagir çuka yüzlü kurt kürk 60 kuruş¹⁴¹ ve germsud kaplı göçen

¹³¹ Soldaki resim, beden kürke örnektir. Seyfi Bakan, *Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türklerde Resim*, "Anonim Albüm, Sultan II. Osman". (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2014) 168. Ortadaki resim, biniş kürke örnektir. Burçak Evren- Dilek Girgin Can, *Yabancı Gezinler ve Osmanlı Kadını*. (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1997) 103. Sağdaki resim, cübbe kürke örnektir. Süheyl Ünver, *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz*, "Resim 7 Müftü (Şeyhülislam)". (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999).

¹³² TŞS 9, 119/2.

¹³³ TŞS 28, 38/1.

¹³⁴ TŞS 34, 130/1.

¹³⁵ TŞS 34, 122/1.

¹³⁶ TŞS 34, 130/1.

¹³⁷ TŞS 28, 76/3.

¹³⁸ TŞS 34, 140/1.

¹³⁹ TŞS 34, 127/2.

¹⁴⁰ TŞS 34, 122/1.

¹⁴¹ TŞS 34, 8/2.

kürk 35 kuruş¹⁴². 30 kuruşun altındaki kürkler ise ucuz kürkler olarak tanımlanabilir. Bu kategori için şu örnekler verilebilir: Karsak kürk 25 kuruş¹⁴³, vaşak sadesi 10 kuruş¹⁴⁴, bez yüzlü kurt kürk 8 kuruş¹⁴⁵, sagir köhne zerdeva kürk 6 kuruş¹⁴⁶, köhne karsak germsud kaplı kürk 5 kuruş¹⁴⁷, köhne sincap cübbe kürk 3 kuruş¹⁴⁸, köhne kuzu cübbe kürk 1 kuruş¹⁴⁹ ve köhne nâfe kürk 0,5 kuruş¹⁵⁰.

Halil İnalçık'ın Bursa terekeleri üzerine yapmış olduğu çalışmada 1.000 akçeden aşağı tereke sahipleri fakir, 1.001 akçe -10.000 akçe arası orta halli, 10.000 akçadan yukarı olanlar varlıklı grubu oluşturmaktadır.¹⁵¹ Tokat'taki 560 erkek tereke toplamları Halil İnalçık'ın tespitine göre kuruş üzerinden hesaplanarak aşağıdaki Tablo 1'de özetlenmiştir. Tablo verilerine göre, fakir olanların oranı % 64 (toplam tereke miktarı içindeki payları % 11); orta hallilerin oranı % 30 (toplam tereke içindeki payları % 34); varlıklı olanların oranı ise % 6 (toplam tereke içindeki oranları % 55)'dir. En kaliteli kürkler tereke toplamı yüksek varlıklı insanların miraslarında çıkmıştır. Orta fiyatlı kürkler hem varlıklı hem de orta halli grubun giysileri içinde vardır. Ucuz fiyatlı kürkler ise varlıklı¹⁵², orta halli¹⁵³ ve fakir insanların miraslarında mevcuttur.

	Fakir Grup	Orta Halli Grup	Varlıklı Grup	Toplam
Kişi sayısı	360	167	33	560
Servet toplamı (Kuruş)	140.554,50	445.047	706.910	1.212.511,50

Tablo 1. Miras Kayıtlarına Göre Tokat'ta Servet Aralığı (1771-1830)

2.4. Osmanlı Elbise Nizamnamelerine Göre Tokat'ta Kürk Kullanımı

Elbise nizamnamelerinde kürk kullanımına getirilen kısıtlamalara Tokat'ta hem ahali hem de idarecilerin genel olarak uyduğu görülmektedir. Terekelerde Tokat'ta yöneticilerin giyimlerinde sadece padişahın kullanmakta olduğu kürk cinslerine rastlanmamıştır. Resmî, dinî ve yerel unvanlı kişilerin ise yurt dışından temin edilen daha pahalı kürklerin yanı sıra yerli ve uygun fiyatlı kürkleri de kullandıkları görülmektedir. Halktan kişilerin ise daha ucuz, bulunması kolay ve yerel kürklerle ısındıkları tespit edilmiştir.

Tokat'ta yaşamış olan Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler, Müslümanların giyimine benzeyen elbise giyme yasağına uymuştur. Saray erkânının giymiş olduğu kakum, karsak, vaşak, su

¹⁴² TŞS 2, 158/3.

¹⁴³ TŞS 2, 64/2.

¹⁴⁴ TŞS 1, 242/2.

¹⁴⁵ TŞS 28, 137/1.

¹⁴⁶ TŞS 9, 70/2.

¹⁴⁷ TŞS 1, 331/4.

¹⁴⁸ TŞS 2, 71/1.

¹⁴⁹ TŞS 1, 237/2.

¹⁵⁰ TŞS 1, 251/2.

¹⁵¹ Halil İnalçık, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimaî Tarihi Kaynakları", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi* içinde., (İstanbul: Eren Yayınları, 1993), 191-192.

¹⁵² Örnek olarak bkz. TŞS 2, 64/2.

¹⁵³ Örnek olarak bkz. TŞS 2, 71/1.

samuru kürk gayrimüslim tebaanın kayıtlarında bulunmamaktadır. Buna ek olarak Müslim ve gayrimüslim halk sansar, nâfe, göçen, kurt, kuzu, kedi, zerdeva ve çalkafa kürkleri ortak olarak kullanmışlardır. Kaplama kürklerde tercih edilen ortak kumaş çuka olmuştur. Kaplama kürklerde bez, germsud, hatayi ve gezi diğer kumaş çeşitleridir. Modelde ise gayrimüslimler daha fazla cübbe kesimli kürk giymişlerdir.

2.4.1. Yönetici Zümre ve Unvanlı Kişiler İçerisinde Kürk Kullanımı

Üst düzey devlet memurlarından kaymakamü'l-eşraf Yağcızâde Seyyid Hüseyin Bey'in mai yüzlü vaşak kürk¹⁵⁴, Kasımoğlu Abdurrahman Ağa'nın samur kürk¹⁵⁵, eski voyvoda el-Hac İbrahim Ağa'nın karsak kürk¹⁵⁶, eski nühas (bakır) emini Ahmed Ağa'nın müstamel germsud yüzlü beden kürk¹⁵⁷ miraslarında mevcuttur.

Tokat'ta, isminin önünde şeyh, hacı, molla, seyyid, ağa, efendi, beşe, alemdar, oğlu gibi unvanı bulunan kişilerin giymiş oldukları kürk çeşitleri şöyledir: es-Seyyid eş-Şeyh Hasan Efendi sof kaplı sincap kürk ve köhne zerdeva kürk¹⁵⁸, es-Seyyid Emin göçen kürk¹⁵⁹, el-Hac Abdülkerim Ağa sansar kürk¹⁶⁰, es-Seyyid el-Hac Salih Efendi köhne çalkafa kürk¹⁶¹, nalband es-Seyyid İnce Mehmed Ağa müstamel çuka yüzlü kurt kürk¹⁶², es-Seyyid Hasan Ağa müstamel samur biniş kürk¹⁶³ ve Çukadar Salih Ağa köhne zerdeva biniş kürkü¹⁶⁴ kullanmışlardır.

Yönetici zümrenin kullanmış olduğu başlıca kürkler ise şöyledir: Hil'at kürk¹⁶⁵, kakum kürk¹⁶⁶, samur kürk¹⁶⁷, sansar kürk¹⁶⁸, işleme yüzlü kakum kürk¹⁶⁹, germsud kaplı göçen kürk¹⁷⁰, sarı geziye kaplı samur kürk¹⁷¹, göz germsud kaplı zerdeva kürk¹⁷², gezi yüzlü zerdeva kürk¹⁷³, sof kaplı sincap kürk¹⁷⁴, patiska yüzlü vaşak kürk¹⁷⁵, köhne gezi kaplı beden kürk¹⁷⁶, müstamel germsud yüzlü beden kürk¹⁷⁷, müstamel samur biniş kürk¹⁷⁸, köhne cübbe vaşak kürk¹⁷⁹, peten yüzlü sansar kürk¹⁸⁰ ve Rumili nâfesi kürk¹⁸¹.

¹⁵⁴ TŞS 34, 130/1.

¹⁵⁵ TŞS 28, 38/1.

¹⁵⁶ TŞS 2, 64/2.

¹⁵⁷ TŞS 28, 34/1.

¹⁵⁸ TŞS 34, 128/1.

¹⁵⁹ TŞS 1, 239/3.

¹⁶⁰ TŞS 1, 181/1.

¹⁶¹ TŞS 34, 122/1.

¹⁶² TŞS 28, 136/2.

¹⁶³ TŞS 9, 135/1.

¹⁶⁴ TŞS 20, 172/1.

¹⁶⁵ TŞS 34, 140/1.

¹⁶⁶ TŞS 34, 126/1.

¹⁶⁷ TŞS 28, 38/1.

¹⁶⁸ TŞS 9, 17/2.

¹⁶⁹ TŞS 34, 130/1.

¹⁷⁰ TŞS 2, 158/3.

¹⁷¹ TŞS 9, 119/2.

¹⁷² TŞS 1, 279/2.

¹⁷³ TŞS 34, 122/1.

¹⁷⁴ TŞS 34, 128/1.

¹⁷⁵ TŞS 28, 38/1.

¹⁷⁶ TŞS 1, 331/4.

¹⁷⁷ TŞS 28, 34/1.

¹⁷⁸ TŞS 9, 135-1.

¹⁷⁹ TŞS 2, 64/2.

¹⁸⁰ TŞS 28, 101/1.

¹⁸¹ TŞS 34, 127/2.

2.4.2. Müslüman Ahalinin Kürk Kullanımı

Müslüman ahali arasında tüccar ve esnaflar da birçok kürk çeşidi kullanmışlardır. Örneğin, Mehmed bin Abdullah'ın turuncu germsud kaplı sincap kürk¹⁸², Mehmed bin Hasan'ın köhne beyaz kedi kürk¹⁸³, Ahmeb bin Bektaş'ın köhne sansar kürk¹⁸⁴, Salih bin Hasan'ın köhne nâfe kürk¹⁸⁵, alaca kürk¹⁸⁶, köhne kürk¹⁸⁷, çalkafa kürk¹⁸⁸, çuka yüzlü kurt kürk¹⁸⁹ ve hallaç Salih bin Ahmed'in sagir çuka yüzlü kurt kürk¹⁹⁰ kullandıkları tespit edilmiştir.

2.4.3 Gayrimüslim Halkın Kürk Kullanımı

Çalışmanın kapsadığı dönemde Tokat'ta gayrimüslimlerin kullanmış oldukları başlıca kürk çeşitleri şunlardır: Bez yüzlü kürk, çalkafa kürk¹⁹¹, göçen kürk¹⁹², beyaz germsud kaplı alaca cübbe göçen kürk¹⁹³, beyaz çuka kaplı müstamel cübbe kürk, köhne tırnak cübbe kürk¹⁹⁴, köhne çuka kaplı tırnak kürk¹⁹⁵, köhne mai çuka kaplı kürk, nâfe kürk¹⁹⁶, köhne nâfe kürk¹⁹⁷, yerli nâfe kürk, tırnak nâfe¹⁹⁸, kapsız nâfe kürk¹⁹⁹, Anadolu nâfe boğazı, karsak taklidi, hatayi kaplı zerdeva paçası kürk, zerdeva sadesi²⁰⁰, sansar kürk, gezi yüzlü sansar kürk²⁰¹, sincap cübbe kürk²⁰², sincap kürk²⁰³, kedi kürk, kuzu kürk²⁰⁴, çuka kaplı kuzu kürk²⁰⁵, kurt kürk²⁰⁶, bez kaplı kurt kürk²⁰⁷, çakal kürk²⁰⁸, kontuş mai kurt kürk²⁰⁹, taklit kürk²¹⁰, vaşak sadesi²¹¹ ve tırnak kürk.

Sonuç

Tokat'ta erkek giyim kuşamında kürk kullanımı konusu kapsamında 1771- 1830 yılları arası 560 erkek tereke kaydı incelenmiştir. Terekelerin 197'si gayrimüslim, 363'ü Müslüman erkeğe aittir. İnceleme neticesinde bazı önemli bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Mevcut literatürde tespit edilen Osmanlı dönemi İstanbul erkek giyiminde kullanılan kürk

¹⁸² TŞS 1, 268/1.

¹⁸³ TŞS 1, 194/2.

¹⁸⁴ TŞS 2, 53/2.

¹⁸⁵ TŞS 2, 55/1.

¹⁸⁶ TŞS 2, 116/2.

¹⁸⁷ TŞS 9, 24/1.

¹⁸⁸ TŞS 2, 131/2.

¹⁸⁹ TŞS 28, 24/2.

¹⁹⁰ TŞS 34, 76/1.

¹⁹¹ TŞS 2, 148/1.

¹⁹² TŞS 2, 30/1.

¹⁹³ TŞS 1, 160/1.

¹⁹⁴ TŞS 1, 245/2.

¹⁹⁵ TŞS 1, 217/1.

¹⁹⁶ TŞS 2, 50/2.

¹⁹⁷ TŞS 1, 360/2.

¹⁹⁸ TŞS 2, 82/2.

¹⁹⁹ TŞS 1, 171/2.

²⁰⁰ TŞS 2, 30/1.

²⁰¹ TŞS 28, 73/1.

²⁰² TŞS 2, 33/1.

²⁰³ TŞS 2, 50/2.

²⁰⁴ TŞS 9, 4/2.

²⁰⁵ TŞS 1, 234/1.

²⁰⁶ TŞS 28, 143/1.

²⁰⁷ TŞS 1, 304/2.

²⁰⁸ TŞS 1, 310/2.

²⁰⁹ TŞS 1, 160/1.

²¹⁰ TŞS 1, 304/2.

²¹¹ TŞS 1, 242/2.

çeşitlerinin çoğu Tokat erkek giyiminde de tercih edilmiştir. Vaşak, samur, kakum, zerdeva, karsak, göçen, nâfe, sincap, çalkafa, kurt, sansar, çakal, kuzu, kedi, taklid, alaca, boyama çeşitleri kayıtlarda mevcuttur. Tilki kürkü doğrudan çıkmamıştır. Saray erkânının kullanmış olduğu samur, vaşak, samur nâfesi, kakum kürkün Tokat'ın askeri kesimi olan üst düzey devlet memurları tarafından da kullanıldığı tespit edilmiştir. İsmi önünde hacı, seyyid, ağa, efendi, beşe, alemdar ve oğlu gibi unvan bulunan zümrenin kullanmış olduğu kürkler içerisinde zerdeva, karsak, göçen, sincap, çalkafa, kurt ve sansar çeşitleri vardır. Miras kayıtlarında bu kişilerin çoğunlukla birden fazla kürke sahip oldukları belirlenmiştir.

D'ohsson, İstanbul'da seçkin olmayan, sıradan halkın giymiş olduğu kürk çeşitlerinden bahsederken koyun, kuzu, kedi, sincap ve bazen tilki ve tavşan kürkünün de giyildiğini belirtmiştir. Tokat'ta ise ahalinin kullanmış olduğu kürkler içerisinde sincap, kedi, çalkafa, sansar, nâfe, kurt, kuzu ve kedi çeşitleri vardır. Tavşan kürküne incelenen terekelerde rastlanmamıştır. Gayrimüslim miras kayıtlarında ise kurt, sincap, göçen, çalkafa, zerdeva, nâfe, sansar, kedi, çakal, alaca, taklid ve kuzu kürk görülmüştür. Bunlarla beraber nâfe, sansar, kedi, kuzu, göçen, zerdeva ve vaşak sadesi kürkçü esnafının ticari ürünleri olarak kayıtlarda mevcuttur.

Kaplama kürklerde Müslümanların kullandığı kumaş çeşidi olarak gezi, şali, bez, germsud, hatayi, sof, patiska, peten, boğası; en çok rağbet edilen kürk kaplama olarak da çuka kayıtlarda mevcuttur. Renk olarak yeşil, mai, kırmızı, beyaz, göz, sarı, turuncu; model olarak işleme, zenne, kontuş, cübbe, beden, gocuk, kuşak, biniş, nimten ve dolama çeşitleri görülmüştür. Gayrimüslimlerde ise kürk kaplama kumaş çeşidi olarak bez, çuka, germsud, hatayi, gezi çıkmıştır. Çuka yine en çok tercih edilen ortak kaplama olmuştur. Renk olarak, mai, kırmızı ve daha çok beyaz renkli kaplamalar kullanılmıştır. Yeşil renk kürk kullanımına gayrimüslimlerde rastlanmamıştır. Model olarak kapsız, kontuş, çoğunlukla da cübbe kullanıldığı tespit edilmiştir.

Terekelerde kayıtlı olan kürklerin fiyat aralığı en ucuz köhne nâfe kürk 0,5 kuruş- en pahalı çalkafa kürk 500 kuruş olarak tespit edilmiştir. Varlıklı ve unvanlı kişiler lüks tüketim olarak pahalı ve orta kalite kürkleri giyinmişlerdir. Orta halli ve ünvanlı grup maddi olarak temin edebildiği en iyi ve orta özellikli kürkleri tercih etmişlerdir. Fakir kişiler ise ısınma amaçlı daha çok orta ve düşük kaliteli kürkleri kullanmışlardır.

Osmanlı elbise nizamnamelerinde kürk kullanımına getirilen kısıtlamalara Tokat'ta hem ahali hem de idareci sınıf arasında genel olarak uyulduğu görülmektedir. Terekelerde Tokat'ta yöneticilerin giyimlerinde sadece padişahın kullanmakta olduğu kürk cinslerine rastlanmamıştır. Tokat'ta yaşamış olan gayrimüslimler, Müslümanların giyimine benzeyen elbise giyme yasağına uymuştur. Saray erkânının giymiş olduğu vaşak, kakum, su samuru, karsak kürk Tokat'ta gayrimüslim tebaanın kayıtlarında bulunmamaktadır. Müslim ve gayrimüslim halk sansar, nâfe, göçen, kurt, kuzu, kedi, zerdeva ve çalkafa kürkleri ortak olarak kullanmışlardır. Kaplama kürklerde tercih edilen ortak kumaş çuka olmuştur. Bez, germsud, hatayi ve gezi kaplama kürklerde kullanılan diğer kumaş çeşitleridir. Modelde ise gayrimüslimler daha fazla cübbe kesimli kürk giymişlerdir.

Anadolu'nun işlek ve ticari şehirlerinden birisi olan Tokat'ta kullanılan kürk çeşitleri İstanbul'da saray çevresi ve halk tarafından giyilenlerle aynıdır. Buradan Tokat'ın alım gücü yüksek varlıklı bir şehir olduğu varsayılabilir. İncelenen dönemde iktidar tarafından kıyafet ihlalleri önemsenmiş, sosyal kimlik hırsızlığı olarak addedilmiştir. Başkent'te görülen giysi düzensizliğine karşı yazılan buyruldu ve fermanlar Osmanlı toplumunun her kesimine

ulaştırılmıştır. Çalışmada Tokat'ta yaşamış olan yöneten- yönetilen; Müslüman-gayrimüslim herkesin kürk giyiminde belirlenen elbise nizamnamesi kurallarına uyduğu görülmüştür.

Kaynakça

1.Tokat Şer'iyye Sicilleri (TŞS)

1 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili, H:1185-1187; M:1772-1773.

2 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili, H:1210-1211; M:1795-1796.

9 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili, H:1219-1220; M:1804-1806.

20 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili, H:1230-1231; M:1815-1816.

28 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili, H: 1238-1239; M:1823-1824.

34 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili, H: 1244-1245; M:1829-1830.

2. Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

Altınay, Ahmet Refik *İstanbul Hayatı: Hicri On üçüncü Asırda: 1200-1255*. İstanbul: Enderun Yayınları, 1988.

Argıt, Betül İpşirli, "An Evaluation of the Tulip Period and the Period Selim III in the Light of Clothing Regulations", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 24, (2004): 11-28.

Argıt, Betül İpşirli, "Osmanlı İstanbul'unda Giyim Kuşam", *Antikçağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Toplum*, Editör Arif Bilgin, 230-263. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.

Arıç, Ayten Sezer, "Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi", *Kultura Narodov Priçernomoriya Dergisi*, No:109, (Ukrayna-Kırım, 2007): 142-159.

Bakan, Seyfi, *Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türklerde Resim*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2014.

Câbî Ömer Efendi, *Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni: tahlîl ve tenkidli metin II*. Hazırlayan Mehmet Ali Beyhan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Çağlar, Hasan. "İstanbul Kadılığı 76 Numaralı Emir ve Ferman Defteri: (1211-1217/1796-1803)", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1993.

D'ohsson, M. De M., *18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*, Çeviren Zerhan Yüksel, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1978.

Dağlı, Barış. "Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma (Kıyafet ve Kumaş Adları Örneği)", Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi, 2007.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2010.

Emecen, Feridun, "İbrahim", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 21*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, 274-281.

Eryüksel, Ahmet. "İstanbul Kadılığı 213 No'lu Ferman Defterine Göre 1831-1863 Senelerinde Sosyal ve İktisadi Hayata Dair Kararlar", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1990.

Evren, Burçak, ve Dilek Girgin Can, *Yabancı Gezginler ve Osmanlı Kadını*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1997.

Gelibolulu Mustafa Âli, *Mevâidü'n- Nefâis fî Kavâidi'l Mecalis (Ziyafet Sofraları)*, Hazırlayan Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Tercüman 1001 Eser, 1978.

Gönüllü, Azize. "1813-1822 Senelerine Ait İstanbul Kadılığı 135 No'lu Evamir-İ Ferman Defteri Neşri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989.

Hanılçe, Murat, "Şeriye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, (2011), 423-455.

Heyet, *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

İnalçık, Halil, "15. Asır Türkiye İktisadî Ve İçtimaî Tarihi Kaynakları". *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Eren Yayınları, 1993.

Kanar, Mehmet, *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Deniz Kitabevi Yayınları, 2000.

Karaca, Filiz, "Kürk", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 26*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, 568-570.

Karal, Enver Ziya. *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları: Nizam-ı Cedid 1789-1807*, Ankara: Türk Tarih

Kurumu Yayınları, 1946.

Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1969.

Kopan, Demet. "Anadolu'da Deri Giyim Tarihi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.

Köse, Gülay. "2 Numaralı Buyruldu Defterinin (1826-1839) Değerlendirilmesi Ve Transkripsiyonu". Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2019.

Küçükköy, İrfan. "II. Mahmut Dönemine Ait İstanbul Kadılgı 154 No'lu Ferman Defterinin İzahlı Tahli", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1987.

Oğuz, Gülser, "Giyinmek Mi? Gösteriş Mi? 1720-1722 Yıllarında İstanbul'da Kürk Kullanımı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 15, No. 1(Mart 2018): 114-141.

Önal, Ahmet. "18. Yüzyıla Ait Buyruldu Mecmuası, (Türk Tarih Kurumu Y.70- Değerlendirme, Transkripsiyon)", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.

Özaydın, Abdülkerim, "Av- İslâm Tarihi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, 101-104.

Özcan, Tahsin, "Muhallefât", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020, 405-406.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Patacı, Özlem Ortal. "Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Açısından Önemine Yönelik Bazı Değerlendirmeler", *OTAM*, 40 (Güz 2016): 327-354.

Şeker, Mehmet, "Hil'at", *Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 18, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, 22-25.

Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.

Tekin, Zeki, "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", *Türkler*, Cilt 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 644-649.

Tekin, Zeki, "Osmanlı Devleti'nde Kürk Ticareti", *Türkler*, Cilt 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 754-763.

Tezcan, Hülya, "Kürkün Saltanatı", *Antik Dekor Dergisi*. 74/1 (2003): 64-72.

TURAN, Namık Sinan, "16. Yüzyıldan 19. Yüzyılın Sonuna Dek Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60-4, 239-267.

Ünal, Uğur. "İdari ve Sosyal Alanlarda Nizam-ı Cedid Çabaları", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 14 (2003): 273-289, https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000501.

Ünver, Süheyl. *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Yaman, Bahattin. *Sarayın Terzileri 16-18. Yüzyıl Osmanlı Hassa Kıyafet Birimleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2018.

3.Web Siteleri

[Http://www.lugatim.com/s/ZERDEVA](http://www.lugatim.com/s/ZERDEVA).

[Https://kelimeler.net/c%C4%B1lkava-kelimesinin-anlami-nedir](https://kelimeler.net/c%C4%B1lkava-kelimesinin-anlami-nedir).

[Https://www.bilimma.com/kakim-buyuk-gelincik/](https://www.bilimma.com/kakim-buyuk-gelincik/).

[Https://tr.wikipedia.org/wiki/Sansar](https://tr.wikipedia.org/wiki/Sansar) (erişim tarihi: 04.02.2024).

[Https://tr.wikipedia.org/wiki/Atlas_\(kumaş%C5%9F\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Atlas_(kumaş%C5%9F)) (erişim tarihi: 04.02.2024).

[Https://tr.wikipedia.org/wiki/Kadife](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kadife) (erişim tarihi: 04.02.2024).

[Https://tekstilbilgi.net/kemha-kumas-nasildir.html](https://tekstilbilgi.net/kemha-kumas-nasildir.html) (erişim tarihi: 04.02.2024).

[Https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2021/05/serenk-kumas-nedir-serenk-ozellikleri.html](https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2021/05/serenk-kumas-nedir-serenk-ozellikleri.html) (erişim tarihi: 04.02.2024).

[Https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2021/01/diba-kumas-ne-demek-diba-nedir.html](https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2021/01/diba-kumas-ne-demek-diba-nedir.html) (erişim tarihi: 04.02.2024).

TOPAL, Gülsemin, "Fatih Sutan Mehmed'in Ünlü Portresi ve İtalyan Ressam GentileBellini", <https://omer.istinye.edu.tr/sites/omer.istinye.edu.tr/files/inline-files/Fatih%20Sultan%20Mehmet%27in%20%C3%9Cnl%C3%BC>.

Summary

Fur has always been a valued and demanded garment throughout history. Its trade was carried out from Central Asia and Russian steppes to Iran, the Middle East, Anatolia and Europe via the historical fur road. Fur is the first clothing design made from the skins of animals hunted in the hunter society in the early periods of humanity. While fur was previously used to dress as needed, over time it has become a garment that humanity has always respected as an element that shows ornament, value and status.

In the current literature, there are some studies about the use of fur and fur types in the old Turkish states and the Ottomans. There is no independent study on the use of fur in provincial cities during the Ottoman period. Furs are rarely mentioned in clothing reviews about the city of Tokat. For this reason, the research examined the types of fur used by men in Tokat between 1771 and 1830 and the types of fabrics with which the furs were covered. In addition, it was emphasized whether the fur bans introduced by the Ottoman dress regulations were valid on the scale of Tokat.

The main source of this article is Tokat Şer'iyye Registers. Inheritance records in the religious court records are very important for research on the history of clothing and jewelry in the cities of the Ottoman period. In these records, it is possible to find clothing items, household goods, lighting equipment, books, weapons, jewelry and ornaments and other properties of people who died and whose inheritances were distributed in the courts. In this study, a total of 560 men's inheritance records were examined by reviewing the registers numbered 1, 2, 9, 20, 28 and 34, which were selected at regular intervals and contained inheritance records between 1771 and 1830. 197 of the inheritances belong to non-Muslim men and 363 belong to Muslim men. As a result of the article, some important findings and conclusions were reached.

Most of the fur types used in Istanbul men's clothing during the Ottoman period were also preferred in Tokat men's clothing. There are lynx, sable, kakum, zerdeva, karsak, skunk, nafe, squirrel, shaken, wolf, marten, jackal, lamb, cat, imitation, pied, coloring varieties in the records. It has been determined that the sable, lynx, sable nape and kakum furs used by the palace officials in Istanbul were also used by high-ranking civil servants in the military section of Tokat. In the study, the furs used by the group with definitions such as haci, seyyid, aga, efendi, beşe, alemdar and son in front of their names include zerdeva, karsak, skunk, squirrel shaker, wolf and marten. Inheritance records indicate that these people often have more than one fur.

While talking about the types of fur worn by ordinary, non-elite people in Istanbul, D'ohsson stated that sheep, lamb, cat, squirrel, sometimes fox and rabbit fur were also worn. In Tokat, the furs used by the ruled group, the people, and the tradesmen include squirrel, cat, çalkafa, marten, nafe, wolf, lamb and cat. Rabbit fur was not found in the documents read. In the non-Muslim inheritance records, wolf, squirrel, skunk, çalkafa, zerdeva, nafe, marten, cat, jackal, calico, imitation and lamb furs were seen. In addition to these, nafe, marten, cat, lamb, skunk and zerdeva furs, and lynx furs are recorded as commercial products of furriers.

Fabric types of fabric-covered furs used by Muslims include gezi, şali, cloth, germsud, hatayi, sof, calico, peten, bull; çuka is also recorded as the most popular fur covering. Colors are green, blue, red, white, eye, yellow, orange; embroidery, zenne, kontuş, robe, body, gocuk, girdle, riding, nimten and dolama types were seen as models. For non-Muslims, cloth, çuka, germsud, hatayi and gezi are the types of fur-covered fabrics. Çuka was again the most preferred joint coating. As colors, blue, red and mostly white coatings were used. The use of green color has not been found among non-Muslims furs. It has been determined that capeless, contuş, and mostly robe were used as models.

The restrictions on the use of fur in the dress regulations issued during the Ottoman period were generally observed by both the population and the administrative class in Tokat. Fur types that were used only by the sultan in the clothing of the ruling class in Tokat were not found in the inheritances. Jews and Christians who lived in Tokat during the Ottoman period obeyed the ban on wearing clothes similar to those worn by Muslims. The lynx, kakum, otter and karsak furs worn by the palace officials are not recorded in the inheritance records of non-Muslim subjects in Tokat. Marten, nafe, skunk, wolf, lamb, cat, zerdeva and çalkafa furs are the common fur types used by Muslim and non-Muslim communities. The common fabric preferred for coated furs was çuka. Cloth, germsud, hatayi, gezi are other fabric types. In the model, non-Muslims wore more robe-cut fur.

The types of fur used in Tokat are the same as those worn by the palace and the public in Istanbul. From here it can be assumed that Tokat is a wealthy city with high purchasing power. During the period examined, dress violations were considered important by the government and were considered as social identity theft. The orders and edicts issued against the clothing disorder seen in the capital were implemented throughout the Ottoman society. In the study, the ruler and the ruled who lived in Tokat; It has been observed that everyone, whether Muslim or non-Muslim, complies with the rules of the dress regulations regarding fur clothing.